
JOVAN JANIČIJEVIĆ

PREVODNA KNJIŽEVNOST

ULOGA PREVODNE KNJIŽEVNOSTI U NACIONALNOJ

Objasniti ulogu prevodne književnosti u nacionalnoj književnosti, znači, pre svega, odgovoriti na pitanja: (1) šta se prevodi, (2) zašto se prevodi, (3) kako se prevodi i (4) kako prevodi deluju.

Može se reći da se prevodi ono što iz ma kojih razloga, objektivnih i subjektivnih, prihvaća izvesna sredina. Pri tome nije uvek presudna vrednost prevedenih dela, niti njihov značaj za sredinu i trenutak u kojima su prvobitno nastala. Zapravo, iako na izbor dela za prevodenje ponekad utiče dosta slučajnih činioca, nesumnjivo je da obim i osobenosti prevodne književnosti zavise od mnogih zakonitosti, različitih u pojedinim sredinama i razdobljima.

Opštekulturni i književnoistorijski smisao prevoda u nekoj nacionalnoj sredini prvenstveno i treba tražiti ako želimo da odgovorimo na pitanje zašto se prevodi. Iako vankulturni i vanknjiževni razlozi prevodenja nisu zanemarljivi, te se moraju uzeti u obzir prilikom stvaranja opšte slike jedne prevodne književnosti i njene pozadine, kao objektivni istorijski, ekonomski, politički, sociološki i drugi uzroci književnih pojava — jezgro prevodne književnosti, svakako, čine dela nastala u sferi zadovoljavanja književnih i kulturnih potreba. Izučavanje prevodne književnosti po uzrocima nastanka, otuda, usredsređuje se na tri osnovna sloja: opštekulturni; zatim, na prevode nastale zbog srodnosti s težnjama u nacionalnoj književnosti (podrazumevajući tu i čitalačke književne potrebe i usmerenost domaće književnosti); i najzad, na prevode nastale usled različnosti od tokova domaće književnosti ili suprotnosti njima, kao dopuna ili najavljuvanje književnih procesa u zametku.¹

¹) Ovim pitanjima iscrpno i teorijski uverljivo bavi se A. S. Bušmin u svojoj knjizi o naslednosti u razvitku književnosti (A. C. Бушмин: Преемственность в развитии литературы. — Ленинград, 1975), naročito na str. 45—55.

Kad je reč o opštekulturnom sloju, mora se naglasiti da se znatan deo prevodne književnosti svih naroda, a pogotovo u sredinama koje se oslobađaju zaostalosti i u razdobljima ubrzanog razvitka nacionalne kulture, sastoji od klasičnih i drugih vrhunskih dela stranih književnosti, nezavisno od njihovog značaja za domaću književnost. Iako se takva dela prevode poglavito iz obrazovnih i opštekulturnih razloga, ona osetno doprinose negovanju književnog ukusa i uopšte književne pismenosti, a posebno omogućuje da se potvrdi i obogati jezik odredišne nacionalne književnosti. Verovatno ne treba tražiti pogodniji primer takve uloge prevodne književnosti od posleratnog razvitka te književnosti u Makedoniji, gde je za poslednjih tridesetak godina prevedeno gotovo sve što zaista vredi u svetskoj književnosti.

Bliskost prevedenih dela nastojanjima u nacionalnoj književnosti u koju ta dela prevodnjem ulaze, verovatno je razlog prevodenja koji najmanje treba dokazivati. Pri tome se prijemljivost neke sredine za određena dela i izvesnu vrstu književnosti proteže u rasponu od zadovoljavanja najšireg ukusa, koji sa istinskim književnim potrebama jedva da ima kakve veze, sve do prevoda koji neposredno obogaćuju domaću književnost, bilo kao njena prethodnica ili kao dopuna. O takvom jednom slučaju u jugoslovenskim književnostima govorio je dr Slobodan Marković na X seminaru za makedonski jezik, književnost i kulturu: „U toku četvrte decenije (XX veka — J. J.) preveden je i u nacionalnim centrima jugoslovenskih naroda objavljen veliki broj književnih dela u kojima pisci govore prvenstveno o životnim pitanjima i dočaravaju društvene probleme svoga doba. Iz poetske predstave ostvarene u ovim delima proizlazilo je strasno angažovanje na otklanjanju nepravdi koje su uslovljene socijalnim poretkom. Objavljena su dela pisaca E. Glezera, H. Mana, E. Tolera, A. Sinklera, B. Piljnjaka, B. Travena, Dž. Londona, M. Gorkog i drugih. Ovim knjigama, pretežno pripovedačke proze, probuđeno je interesovanje čitalačke publike za nove teme, za socijalnu stranu života, a pridobijani su i novi čitaoci. One su uticale na vaspitanje književnog ukusa i razvijanje društvene svesti, na stvaranje književne atmosfere i izgrađivanje kriterijuma za vrednovanje. Istovremeno, one su bile i podsticaj domaćim piscima za angažovanost u ovome duhu, a time su svojevrsno dopunjavale pozitivno delovanje Cesarca, Krleže i drugih naprednih pisaca kod nas”² Okolnost što pojedine sredine prihvataju

² Slobodan Z. Marković: *Socijalna književnost i Kočo Racin*, str. 2—3.

neke strane književne pojave, a druge odbacuju, Antun Barac je objasnio time što književne struje „uspjevaju samo ondje gdje im je prikladno zemljište”³.

Međutim, ako na jednu književnost pretežno utiču one književne pojave koje odgovaraju njenim razvojnim tendencijama, dakle onome što u domaćoj književnosti već postoji, razvijeno ili u razvoju, prevodna književnost ne retko nastaje i usled potrebe da se nacionalna književnost upotpuni onim čime sama ne raspolaže, bilo radi upoznavanja čitalaca s nesrodnim značajnim tokovima strane književnosti, bilo radi upoređivanja takvih dela sa delima domaće književnosti, bilo kao predmet stvaralačkog ogledanja na tuđem književnom tkivu. U svakom slučaju, prevodna književnost nastala iz ovih razloga ima manje izgleda da se ukoreniti u nacionalnu književnost, odnosno da u njoj trajno deluje. Pa ipak, istorija nacionalne književnosti ne može mimoći ni one pojave koje su delovale privremeno, kao prolazna moda, pogotovo ako se uzme u obzir da ono što je u jednom trenutku kratkovečno i nesrodno domaćoj književnosti, u drugoj prilici može usmeriti čak i glavni tok nacionalne književnosti. Takav skokovit uspeh imao je u nas, na primer, Bodler, s kojim su, imali mnogo zajedničkog i pojedini naši pisci s početka ovog veka, a naročito nadrealisti, ali koji se potpunije izdaje tek od pedesetih godina (dakle, u jeku borbe modernista i realista), prevodi se sve više i više, da u poslednjih nekoliko godina doživi pravu renesansu. Ono što je ranije gotovo uzgredno i rezultat ličnog oduševljenja, tek delimično programski stav, sada je postalo pitanje stvaralačkog prestiža i potvrđivanja jezika na višem stupnju svog književnog razvitka. Pitanje kako se prevodi može biti aksiološko i tipološko.

Zbog specifičnosti teme, treba se ograničiti samo na opštu tipološku podelu, ne upuštajući se u pojedine načine prevođenja, pa čak se ne dotičući ni pitanja, inače veoma važnog i aktuelnog, o dva osnovna pristupa prevođenju: filološkom i književnom. Strukturalan odnos izvornik-prevod može biti trojak: književno-jezičke strukture izvornika i prevoda mogu biti uglavnom jednake, ili se struktura prevoda prilagodava strukturi izvornika. S obzirom na to da se prevodi sa tradicije na tradiciju, očividno je da su ovi odnosi suštinski i da će delovanje prevoda u nacionalnoj književnosti u koju oni ulaze umnogome zavisiti od načina rešavanja pitanja međusobnog odnosa tih tradi-

³) Antun Barac: „Evropski okvir jugoslovenskih književnosti”. U: A. Barac: *Izabrana djela*. I. Problemi književnosti. — Beograd, 1964; str. 112.

cija, odnosno od izbora postupka prilikom prevođenja. Razume se, kao u svakoj tipološkoj analizi, i ovde svaki od tri nabrojena slučaja posmatramo u izolovanom čistom vidu, iako se u stvarnosti oni najčešće pojavljuju u složenom jedinstvu, u kojem prevladuje jedan od tri moguća postupka. Primer približne tipološke jednakosti su prevodi Ljermontovljeve poezije na slovenački, gde je velika srodnost versifikacije omogućila da se zadrže sve osnovne osobenosti ruskog pesnika, a da se pri tome ne naruši ni jezička, ni versifikacijska norma slovenačkog jezika. U vezi sa istim pesnikom i na istom području versifikacije, sasvim drukčiji primer predstavlja Zmajev prevod Demona⁴, u kojem je pod uticajem izvornika načinjen velik broj jampskih stihova, nesvojstvenih tadašnjoj srpskoj poeziji, a umnogome i Zmajevu stvaralaštvu. To narušavanje versifikacijske norme, pak, doprinelo je povećavanju jampskih tendencija u Zmajevoj lirici, a započelo je i obogaćivanje srpske poezije uopšte jambom, koji, iako se još uvek primenjuje ograničeno i obazrivo, više ne može biti nepoznat i neprihvatljiv za tu poeziju. Najzad, prevođenje pod jakim uticajem domaće tradicije ogledalo se, na primer, u mnogim prevodima realističkih dela u razdoblju romantizma, kada su, usled delovanja romantičarske poetike, realističkim tvorevinama pridavani romantičarski elementi, pri čemu se umnogome menjala i sama struktura tih tvorevina. Još je češći deformatorski, ali nipošto negativan, uticaj domaće tradicije prilikom prevođenja poslovice, fraza i sl., kada se izvorni obrti zamenjuju uobičajenim u jeziku i kulturi sredine u kojoj nastaje prevod. Takav je i slučaj kada se neki osoben jezički ili stilski sloj izvornika zamenjuje domaćim korelatom, što se često primenjuje u savremenom prevodilaštvu.

Vrednosni sud o prevodima, iako neobično važan, nije presudan za temu kojom se bavim. Naime, prevodna književnost ne deluje toliko svojom vrednošću, koliko osobenostima. Iako je, na primer, Josip Tabak⁵ svojevremeno podvrgnuo ozbiljnijoj i opravdanoj semantičkoj kritici prevod *Don Kihota* Đorđa Popovića-Daničara, taj prevod — uprkos nedostacima, sasvim razumljivim kad je reč o prevodu sa španskog na srpskohrvatski u devetnaestom veku — predstavlja značajan doprinos srpskoj prevodnoj književnosti, pa i danas ga je teško zameniti drugim. Doduše, reč je o vrlo knji-

⁴) V. o tome: Miodrag Sibinović: *Ljermontov u srpskoj književnosti* (do drugog svetskog rata). — Beograd, 1971; str. 41—75.

⁵) Josip Tabak: „Don Quijote u prijevodu Đorđa Popovića”. U: *Zbornik radova o prevođenju* — Beograd, 1966; str. 75—81.

ževnom prevodu, ali takvom koji nije bez ogrčenja. Međutim, istorija je veoma bogata primerima usvajanja i, čak, širenja prevodilačkih grešaka kao nesumnjivih rešenja, koja su uticala i na književnost i kulturu sredine u kojoj su takvi prevodi nastajali, pa i šire. Dovoljno je podsetiti na Mojsijeve rogove, koje je izumeo neobazrivi prevodilac, ali koji su zatim preuzimani u gotovo sve naredne prevode sa prevoda, pa dospeli i na, glavu čuvene Mikelandelove skulpture, u kojoj su za strogo hrišćanske potrebe spojeni atributi starozavetnog proroka sa obeležjima paganskog Pana. Pa ipak, ne samo što prevodna književnost često deluje i svojim vrlinama nego su i njene osobenosti obično istovremeno i njene odlike. Ovde samo naglašavam nepodudarnost tih svoj stava prevodne književnosti i presudnost njenih tipoloških obeležja za predmet koji proučavam.

Problem delovanja prevodne književnosti u sastavu nacionalne književnosti razlaže se na dva krupna područja ispitivanja: na koga, odnosno na šta deluje prevodna književnost, i na koji način ona deluje.

Prevodna književnost deluje uglavnom u dva pravca: na čitaoce i na samu književnost. Delujući na čitaoce, poglavito kao samostalan vid književnosti, prevodna književnost utiče na stvaranje književne atmosfere i čitalačkog javnog mnjenja, omogućuje ili olakšava pojavu, odnosno prihvatanje domaće književnosti, te obrazuje čitaoce uopšte ili u određenom pravcu, privikavajući ih na književnost kao takvu i na njena posebna ispoljenja. Pogodujući, dakle, kulturnom razvitku i književnom napretku u celini, doprinoseći nacionalnom jeziku i književnim i drugim shvatanjima, obaveštavajući o mnogo čemu i zadovoljavajući intelektualne i emocionalne potrebe čitalaca, pa i stvarajući i podstičući kulturne i književne potrebe — prevodna književnost osetno sadejstvuje sa domaćom književnošću, obrazujući zajedno s njom jedinstvenu nacionalnu književnost. O takvom opštem delovanju prevodne književnosti na nacionalni jezik uverljivo je govorio dr Haralampije Polenaković: „Da se prilikom prevodenja sa jednog jezika na drugi obogaćuje književni izraz jezika na koji se prevodi — jasno je svakome ko se našao u situaciji da radi na susretanju dveju književnosti...“⁶

Ali prevodna književnost ne deluje na razvitak domaće književnosti samo posredno, preko či-

⁶) Д-р Харалампие Поленаковиќ: „Збогатување на речничкиот израз кај писателите од литературите од малите народи при преведувањето од поразвисните литератури“. У: Литературите на малите народи. Седем Рацинови средби. — Титов Велес, 1970; стр. 86.

talaštva, nego i neposredno, utičući na domaću književnost. Okolnost što mnogi pisci istovremeno i prevode, o čemu je bilo reči sa Zmajem, samo je jedan od mnogih načina preplitanja domaće i prevodne književnosti. Značaju pročitano u stvaralaštvu pojedinih pisaca posvećeno je toliko studija, naročito u komparativnim istraživanjima da ovde ne treba dokazivati da i prevodna književnost, ulazeći u sastav pročitano, ostavlja tragove na ličnom stvaralaštvu pojedinih pisaca.

Ono što je već bilo izloženo⁷ u vezi s načinom delovanja prevodne književnosti na nacionalnu može se svesti na: ideološko, sadržinsko i jezičko-stilsko delovanje, odnosno književnoistorijsko delovanje uopšte. Pri tome treba istaći da vanknjiževni činioci obično lakše i jače deluju, jer se te osobenosti izvornika u prevodu lakše i sačuva-ju. Tako je prevodna književnost u više mahova i u mnogim sredinama neposredno služila ideološkim potrebama trenutka i sredine u kojima je nastajala, prihvatajući ulogu domaće književnosti, koja iz nekih razloga nije mogla odgovoriti tim zahtevima. Preuzimanje teme ili prenošenje sižea takođe je često predstavljalo značajan podsticaj domaćoj književnosti, a ono je nezamislivo bez prevodne književnosti. Najzad, iako prevodna književnost teže i sporije, pa samim tim i ređe obogaćuje domaću novim oblicima i umetničkim postupcima, a pogotovo jezičkim i stilskim novinama, takav uticaj, uostalom najdragoceniji i najplodniji, nije ni približno redak kao što se misli. Podsetiću na jedan od novijih slučajeva: delovanje prevoda Dragoslava Andrića pesama Ogdena Neša na poeziju Brane Crnčevića. Međutim, bez sumnje, najvrednije dejstvo prevodne književnosti u nacionalnoj jeste opšte književnoistorijsko delovanje kao katalizatora i agensa domaće književnosti, kao činioca književnog razvitka i književnog napretka. O tome Verner Kraus kaže „Nacionalna književnost stiče svest o svojoj vrednosti i svojim nedostacima samo upoređivanjem sa delima svetske književnosti. Prevodna književnost je pozvana da izvrši tu misiju...“⁸

KA ISTORIJI PREVODNE KNJIŽEVNOSTI

Prevodi su i dosad, u većoj ili manjoj meri, u ovom ili onom vidu, bili predmet istorijskog proučavanja. Svejedno jesu li se posmatrali pre-

⁷) V. o tome: Jovan Janićijević: „Uloga prevodne književnosti u razvitku nacionalne književnosti“. — *Savremenik*, 1969, XVI, 12, str. 407—412.

⁸) Werner Krauss: *Grundprobleme der Literaturwissenschaft*. — Reisenbek bei Hamburg, 1973; 4, S. 131 (Rohohits deutsche Enzyklopädie, 290).

vodi određenog pisca na neki jezik, ili se ocenjivala prevodilačka delatnost pojedinog književnog poslenika, ili se razmatralo prevođenje u nekom razdoblju — takva izučavanja doprinosila su upotpunjavanju opšte slike svetske i nacionalnih književnosti, i unekoliko predstavljaju priloge istoriji prevodilaštva. U vreme pozitivizma, a još više pod dominacijom njegova proizvoda — uporedne istorije književnosti, namnožila su se istraživanja književnih veza i uticaja, a kasnije i tipoloških analogija. Pri tome se ne mala pažnja posvećivala prevodu, koji je, prema jednoj savremenoj definiciji, „najkonkretniji i najznačajniji posrednik u razmeni umetničkih vrednosti”⁹. Međutim, čak i u malobrojnim najšire zasnovanim radovima te vrste — kao što su *Prijevodna beletristika u Srba od god. 1772/1777/—1847* Nikole Andrića (Zagreb, 1892), Belanžerova (J. Belanger) *Histoire de la traduction en France* (Paris, 1903) ili Frenselov (W. Fränzel) *Geschichte des Übersetzen im 18. Jahrhundert* (Leipzig, 1914) — pre se može naći sumarna ili kritička bibliografija prevoda negoli celovit prikaz istorijskog razvitka prevodne književnosti. To se, dakako, još manje može očekivati od onih, i danas čestih, plodova univerzitetske nauke o primanju izvesnog pisca u nekoj nacionalnoj sredini ili na nekom jeziku.

Pa ipak, uprkos mnogim manama, uporedno istorijsko proučavanje književnosti najvećma je obogatilo istoriju prevođenja. Shvatajući književnost kao povezanu celinu, a pojedinačnu nacionalnu književnost kao deo složenog svetskog književnoistorijskog procesa, uporednoistorijski metod je razbio nacionalnu zatvorenost istorije književnosti i omogućio da se prizna nesumnjiv značaj prevoda za međunarodno književno posredništvo i za razvitak same nacionalne književnosti. Doduše, usredsredivši se poglavito na zračenje velikih književnosti na manje, ili, u novije vreme, na raznovrstan opticaj književnih vrednosti na širem području ili u svetu uopšte — pristalice toga postupka su retko videle u prevodu nešto više od sredstva za prenošenje nacionalnih književnih vrednosti iz jedne sredine u drugu. Da bi komparatistika odista objasnila ulogu prevoda u istoriji književnosti, ona mora biti, kako kaže Kraus, „u funkciji nacionalne istorije književnosti”¹⁰. Razume se, da bi bila mogućna opšta istorija prevođenja, koja ne bi bila nacionalno nego međunarodno utemeljena, potrebno je utvrditi svu dijalektičku složenost veza ne samo unutar nacionalnih književnosti nego i među njima. Dok istorija nacionalne književnosti, uzimajući u obzir i strane književne podsticaje, pa i prepletenost izvorne prevodne nacionalne

⁹) Д. Дюришин: „Методологические вопросы сравнительного изучения литературы в Словакии”. В. кн.: Сравнительное изучение славянских литератур. Материалы конференции 18 мая 1971 года. — Москва, 1973; стр. 150.

književnosti, vodi, pre svega, računa o uzastopnosti književnih pojava — opšta istorija književnosti mora podrazumevati njihovu uporednost i uzajamnost. Pri tome, uporednost ne mora uvek biti istovremena. Usled različnosti razvitka pojedinih nacionalnih književnosti, raznovrsnost uporednih književnih pojava je veoma česta. Tako je skoro redovno prilikom smenjivanja književnih pravaca, od kojih prethodni još dugo traje u jednoj sredini pošto se u drugoj sredini već uveliko razvio nov; tako je pogotovo prilikom buđenja izvesnih književnosti, koje se često zbiva pod dejstvom stranih tradicija, koje su u polaznoj književnosti već postale klasične. Otuda i opšta istorija prevodenja mora uzimati u obzir kako povezanost nacionalnih književnosti, istovremenu ili raznovremenu, i opšte zakonitosti međunarodnog književnog razvitka, tako i nacionalne osobenosti književnosti koje u tom razvitku učestvuju. Ali problem opšte istorije prevodenja nisu glavni predmet ovog izlaganja, niti je to pitanje da li se istorija jedne nacionalne književnosti može posmatrati izdvojeno iz celog spleta okolnosti u kojima se ta književnost razvija, ili se, pak, mora izučavati u sklopu primljenih uticaja i neospornih dodira.

Ovde se mora, pre svega, obratiti pažnja na osobenost stanovišta s kojeg se proučava jedna prevodna književnost i na posebnost discipline koja tim proučavanjem treba da se bavi: *nacionalne istorije prevodne književnosti*.

Pristupi istoriji prevodne književnosti mogu se, u osnovi, podeliti u dve grupe prema stanovištu koje ih određuje: na pristupe sa stanovišta polazne i pristupe sa stanovišta odredišne književnosti. Prva grupa pristupa, najčešće zasnovanih na teorijama uticaja, pozajmice i drugim izumima uporedne istorije književnosti, obezbeđuje sve drugo samo ne istoriju prevodne književnosti, jer prati poglavito strane uticaje ili podsticaje, a ne sam tok prevodne književnosti. Ni novija teorija uzajamnih veza, koja uvodi dvosmernost toga uticaja i unekoliko prevazilazi svodenje istorije opšte književnosti na diktaturu takozvanih velikih književnosti na takozvanim malim književnostima, ne savladuje opštost toga pristupa i može biti plodna samo za opštu, ali ne i za nacionalnu istoriju prevodne književnosti.

Stav Emila Štajgera da „ono čemu se obraća istoričar književnosti jeste pesnikova reč, zbog same sebe, a ne ništa što se nalazi negde iza, iznad ili ispod nje”¹¹, važi podjednako i za isto-

¹¹⁾ *Nav. delo*, str. 117.

¹²⁾ Emil Staiger: „*Von der Aufgabe und den Gegenständen der Literaturwissenschaft*”. In: *Methoden der deutschen Literaturwissenschaft*. — Frankfurt am Main, 1971; S. 169.

riju prevodne književnosti, jer ta reč u jednoj nacionalnoj prevodnoj književnosti nije ništa drugo do reč prevoda, koja, i pored svih veza sa izvornikom i tradicijom polazne književnosti, pripada odredišnoj, prijemnoj nacionalnoj književnosti. Verner Milh, koji, nasuprot Štajgeru, ističe da se istoričar književnosti načelno ne bavi lepim, nego da samo pretpostavlja učenje o lepom, te smatra da je istorija književnosti nauka o pojedinačnom, zalaže se za to da se nacionalne književnosti ne suprotstavljaju svetskoj književnosti, „nego da govorimo o jedinstvu kulturnog kruga”¹². Mireći, unekoliko, oba ova stava, Mikulaš Bakoš kaže: „Ako književnost ima svoju spoljašnju istoriju, koja objašnjava njenu uslovljenost vanknjiževnim (sociološkim, ideološkim, psihološkim i drugim) činiocima, istorijska poetika je oblast njene unutrašnje istorije, koja objašnjava imanentnu uslovljenost njenog razvitka.”¹³ Ovu oštru razdvojenost čisto književnog i vanknjiževnog, tačnije, društvoistorijskog, mnogi autori nastoje da pretvore u dijalektičko jedinstvo. U tom smislu zanimljivo je mišljenje Robera Eskarpija: „Komparatist je — kaže on — manje zainteresovan za estetske vrednosti dela nego za njegov socijalni značaj. Njegova analiza isključuje vrednosni sud. To ne znači da on lično ne stvara sud o onome što čita — sasvim suprotno! Ali književno delo koje ispituje predstavlja za nj element povezanosti koja daleko prevazilazi čistu književnost.”¹⁴ U celom tom spletu književnih i vanknjiževnih veza nalazi se, dakako, i prevodna književnost. Budući deo nacionalne književnosti, ona je istovremeno deo nacionalnog istorijskog nasleđa, rezultat društvoistorijskih i književnoistorijskih procesa u izvesnoj sredini, ali i deo šireg svetskoistorijskog i književnoistorijskog konteksta. „Poređenje raznih književnosti, ako se odvoji od bavljenja ukupnim nacionalnim književnostima, teži da se ograniči na spoljašnje probleme izvorâ i uticajâ, ugleda i slave.”¹⁵ — kažu Velek i Voren. Zato Dioniz Đurišin kao naročit doprinos slovačkih komparatista naglašava uporedno izučavanje književnosti „... na osnovu shvatanja književnih pojava i procesa kao sistema sa funkcionalnom subordinacijom pojedinih činilaca. Kategorija estetske funkcije, shvaćena, pre svega, is-

¹²) Werner Milch: *Über Aufgaben und Grenzen der Literaturgeschichte*. — Wiesbaden, 1950; S. 15 (prethodni stav na str. 8).

¹³) M. Бакoш: *Историческая поэтика и история литературы*. — Slavica slovaca, 1968, 4, str. 366.

¹⁴) Robert Escarpit: „Die vergleichende Literaturwissenschaft”. In: W. Krauss: *Grundprobleme der Literaturwissenschaft*. — Reinbek bei Hamburg, 1973; S. 182 (Rowohlts deutsche Enzyklopädie, 290).

¹⁵) Rene Velek — Ostin Voren: *Teorija književnosti*. Preveli Aleksandar I. Spasić, Slobodan Đorđević. — Beograd, 1974; str. 69.

torijski, zakonito potčinjava sebi sve takozvane strane impulse. Književni kontakti su prilikom takvog pristupa izgubili svoje tuđinstvo i stekli su svojstvo organskog, funkcionalno shvaćenog elementa dela i književnog procesa."¹⁶ Otuda, dalje, nastaje stav o „presudnoj ulozi prijemne nacionalne književnosti u procesu međunarodnih književnih veza"¹⁷. Ovakva, sve češća, razmišljanja komparatista o presudnosti nacionalne književnosti u uporednoistorijskom proučavanju kao da neposredno vode ustanovljenju nacionalne istorije prevodne književnosti. Pa ipak, koliko mi je poznato, dosad nije bilo čak ni pokušaja da se to teorijsko stanovište primeni za šira uopštavanja u oblasti nacionalne prevodne književnosti. Zato su neophodna neka pojmovna razgraničenja u ovoj grani nauke o književnosti, koja je zasad pre teorijski ostvarljiva no što se praktično potvrdila.

Po obuhvatnosti, istorijska istraživanja u oblasti prevodne književnosti mogu biti opšta i posebna. Opšta bi bila ona istraživanja koja nacionalnu prevodnu književnost posmatraju u svekolikom dijalektičkom jedinstvu njene pojavnosti, u dužem ili kraćem razdoblju; dok bi posebna bila ona istraživanja koja se bave pojedinim vidom prevodne književnosti ili nekom njenom pojavom, manje-više nezavisno od povezanosti te pojedinosti s nizom drugih pojedinosti i celinom prevodne književnosti.

Po položaju u procesu izrade nacionalne istorije prevodne književnosti, istraživanje može biti: prethodno, pripremno, završno i granično.

O prethodnim istraživanjima govorio sam na I beogradskim prevodilačkim susretima.¹⁸ Tome treba dodati niz postupaka koji se tiču obrade prikupljene građe, njenog uspostavljanja i ispravljanja eventualnih grešaka.

Pripremno istraživanje obuhvatalo bi sve radnje u cilju rasvetljavanja pojedinih pojava, vidova i razdoblja prevodne književnosti, ali koje ne obuhvataju tu književnost kao celinu. Takva bi bila, na primer, istraživanja u oblasti istorije teorija prevođenja, biografska istraživanja, istraživanja primanja izvesne strane književnosti ili nekog pisca ili dela u nacionalnoj prevodnoj književnosti, itd. Treba nalgasiti da se zbir prevoda s nekog jezika u jednoj nacionalnoj knji-

¹⁶) *Nov. delo*, str. 140—141.

¹⁷) *Isto*, str. 141.

¹⁸) Jovan Janičijević: „*Prethodni problemi istorije srpskohrvatske prevodne književnosti*”. U: *Prevodna književnost. Zbornik radova Prvih beogradskih prevodilačkih susreta*, 5—7. decembar 1975. — Beograd, 1976; str. 23—29.

ževnosti često izdaje za istoriju prevodne književnosti iako se prevodna književnost u takvim pregledima izučava pretežno sa stanovišta polazne, a ne odredišne književnosti. Međutim, čak i kada se takvim osvrtom obuhvate svi podsticajni tokovi izvesne prevodne književnosti u njihovom istorijskom razvitku — rezultat ne može biti drugo do delimično uporedno praćenje prevodne književnosti i pripremanje prave nacionalne istorije te književnosti.

U završna istraživanja spadaju svi postupci usmereni ka izradi opšte istorije nacionalne prevodne književnosti u celini ili za određeno razdoblje u razvitku te književnosti, i to u njenoj svekolikoj unutrašnjoj povezanosti i povezanosti sa izvornom nacionalnom književnošću.

Najzad, graničnim istraživanjima treba smatrati sve postupke namenjene rasvetljavanju pojedinih pitanja koja delimično ili posredno pripadaju istoriji nacionalne prevodne književnosti ili se na nju mogu odraziti, ali koja inače spadaju u druge, susedne ili i dalje oblasti. Takva su, najčešće, uporednoistorijska istraživanja u oblasti književnosti, bilo sa stanovišta zračenja i uticaja pojedine izvorne književnosti, bilo u vidu takozvanih „uzajamnih veza” i sl. Tu ćemo katkad svrstati i biografska istraživanja, ukoliko je reč o licima koja su bila i prevodioci, ali o kojima se govori uopšte.

Na kraju se mora ukazati i na neke opasnosti kojima preči istorijsko izučavanje prevodne književnosti. Dok su komparatistička istraživanja često patila od preceñivanja stranih uticaja i književne diktature, a nacionalna istorija književnosti se zatvarala u tesne nacionalne okvire i, zalažući se za samostalnost nacionalnog bića, predviđala nesumnjivu i neizbežnu povezanost sa svetom, istorija nacionalne književnosti mogla bi preceniti značaj te književnosti, potceniti ostale ustrojstvene činioce jedne nacionalne književnosti, pre svega izvornu književnost, ili, u ništa manje opasnom ogrešenju, težiti izolovanom posmatranju prevodne književnosti kao nezavisnog procesa. Međutim, sve te opasnosti u većoj ili manjoj meri mogu se izbeći pravilnim izborom metoda istraživanja, koji, kad je reč o prevodnoj književnosti, može biti samo kompleksnoistorijski metod izučavanja sa stanovišta opšte nacionalne književnosti.